

**MASEREEL
FONDS**

MASEREELFONDS VILVOORDE

Werkdocument nr.2

1 juni 2020

Het postcorona debat.Standpunten.

*" #BeterNaCorona. Oproep tot onderzoek, debat en
samenpraak over sociaal-ecologisch beleid na corona.*

Bijdragen uit Mf Vilvoorde

[Het postcorona debat¹](#)

I- Woord vooraf

1-Ten geleide. Herfederalisering gezondheidszorg   Het bestuur   p3

II- Over de gezondheidszorg

2-De gezondheidszorg post corona   Walter Foulon   p 5

3-Voorafgaande zorgplanning   François Pauwels p 8

4- Ethische aspecten van de covid-19 crisis   Julien Libbrecht p 11

III- Over de maatschappelijke dimensie

5-- Het post corona debat   Jo Cottenier   p 13

6- De positie van de werknemers in coronatijden   Maxime Stroobant p 16

IV- Over de coronacrisis en de milieuproblematiek

7- Water en coronacrisis: een ver-van-mijn-bed-show Marc Van Molle p 20

**8- Waarom het coronavirus het klimaat debat niet op de pauze mag drukken
Monique Van Lancker   p 23**

V- Literatuur

9- Nuttig te raadplegen literatuur   p 25

---

¹ V.U.Masereelfonds Vilvoorde, Beneluxlaan 11, 1800 Vilvoorde.

I – VOORAF

1-Ten geleide – In deze periode van lockdown, naar aanleiding van de coronacrisis, doet het Masereelfonds nationaal een oproep tot debat over het toekomstig sociaal-ecologisch beleid van van ons land. Samen met tien andere denkgroepen werd hiertoe een werknota opgesteld. Deze basisnota, "*BeterNaCorona: Oproep tot onderzoek, debat en samenspraak*", stelt zeven reflectiethema's voor. Belangstellenden worden uitgenodigd hun schriftelijke reacties over te maken. In deze bundel van bijdragen van geïnteresseerden geeft het Mf Vilvoorde graag enkele overwegingen over het verloop van de aanpak van deze pandemie in België met inbegrip van de ethische problematiek, over de rol van de overheid in het beleid van de maatschappij, over de positie van het middenveld in België, over nieuwe sociaaleconomische doelstellingen met verwijzing naar de positie van de werknemers op ondernemingsvlak en over het verband tussen deze gezondheids crisis en de andere wereldproblemen zoals het klimaatbeleid. We zijn er ons echter wel van bewust dat vele andere gerelateerde problemen niet over het hoofd mogen gezien worden. Wij denken aan de toename van de (extreme)armoede, de dreigende ontslagen², de herfederalisering van de gezondheidszorg, het toegenomen huishoudelijk geweld, de dreigende faillissementen, de financiële implicaties van de coronacrisis. Volgens een rapport van de VN over de invloed van de coronacrisis op de welvaart in de wereld gaat daalt de levensstandaard van de mensheid ingevolge deze crisis. Een herstelbeleid is dringend nodig. Jos Geysels (armoedeplatform) stelt dat een relance van de economie behoefte heeft aan andere sporen. Een klassiek beleid met steunmaatregelen voor de bedrijven schiet tekort (De Standaard 22/5/2020). Dit debat gaat in op deze overwegingen.

De coronacrisis is omvangrijk en complex. Wij vermelden hier slechts enkele opmerkelijke aspecten. Zo is er de politieke besluitvorming. Een volmachtenregering werd opgericht met de steun van de politieke oppositie. Zij werd bijgestaan door een reeks adviesorganen en werkgroepen waarin experts een vooraanstaande rol spelen. Het federale niveau coördineert. De formule werkt behoorlijk goed. De bijhorende communicatie verloopt doorgaans vlot en overtuigt de openbare opinie. De ganse bevolking past de extreme maatregelen van de lockdown vrij gedisciplineerd toe. De medische aspecten hebben een ingrijpend karakter. De overlijdens in de woonzorgcentra zijn zeer zorgwekkend en vragen verdere analyse. De ziekenhuizen passen hun werking goed aan, maar verliezen initieel krediet wegens tekorten van beschermingsmateriaal, testmateriaal en in mindere mate van medisch materiaal. Men moet ook zorg verlenen zonder vaccins en passende geneesmiddelen en met oorspronkelijk een beperkte kennis van het virus.

. Er zijn wel voldoende bedden aanwezig ingevolge de beslissing zieken thuis te laten of te verzorgen in de woon-zorgcentra. De reguliere medische zorg wordt quasi volledig stop gezet. Het verzorgend personeel verricht in moeilijke omstandigheden bewonderenswaardig werk. De lockdown verlamt zowat volledig de normale economische en maatschappelijke activiteiten. Nieuwe vormen van arbeidsorganisatie worden doorgevoerd en dank zij een sterk stelsel van sociale zekerheid voor werknemers worden sociale drama's vermeden. Voor de zelfstandigen moet de overheid financieel ingrijpen. In de sector van de voedingswaren stijgen de prijzen bovenmatig. De armoede neemt een hoge vlucht. Wegens de soms haperende besluitvorming wordt het

---

² Volgens de Internationale Arbeidsorganisatie zou tijdens het tweede kwartaal van 2020 wereldwijd zowat in arbeidstijd het equivalent van 195 miljoen voltijdse arbeidsplaatsen verloren zijn gegaan. (De Standaard 22 mei 2020).

delicate thema van de herfederalisering gesteld.

Over de herfederalisering van de gezondheidszorg.

De schade die onze economische ontwikkeling toebrengt aan het milieu en de massale ontbossing zorgen ervoor dat dieren steeds dichterbij de mens komen en daardoor de kans op pandemieën doet toenemen. De corona crisis is er waarschijnlijk een illustratie van.

Dat de pandemie zo een omvang kon nemen heeft te maken met de neoliberale politiek die aanhoudende besparingen (ook in de gezondheidssector) heeft opgelegd in vele Westerse landen. Het tekort aan beschermingsmateriaal, diagnostische testen en verzorgend personeel waren schrijnend en zorgden ervoor dat de pandemie enkel kon bestreden worden met een totale lockdown om te voorkomen dat de toeloop in de ziekenhuizen te groot zou worden. De coronacrisis heeft de kwetsbaarheid van ons economisch systeem blootgelegd.

Na de vorige economische crisis van 2008 die ook veroorzaakt werd door de neoliberale politiek volgde geen beleidswijziging. Nu opnieuw stellen we vast dat de politieke elite allerlei pogingen onderneemt om het tij te keren om snel de economie te kunnen “heropstarten”.

In België willen sommigen de aandacht afleiden naar een nieuwe staats hervorming. De organisatie van het land zou een efficiënt beleid onmogelijk maken. Er zou dringend nood zijn aan een nieuwe staats hervorming. Het is correct dat de 6de staats hervorming een versnippering van de gezondheidszorg heeft ingevoerd zonder enige visie. Welke doelstelling men hiermee heeft nagestreefd staat zelfs niet in het akkoord over de 6de staats hervorming. Bepaalde bevoegdheden in de gezondheidszorg worden nu samen beheerd door de federale overheid en de deelstaten : senioren die thuis verzorgd worden vallen onder de deelstaten, senioren in het rusthuis of in het ziekenhuis vallen onder het federale niveau. Daarenboven is er geen hiërarchie tussen de verschillende beleidsniveaus wat tot permanente spanningen leidt. Dergelijke staats hervormingen lossen geen problemen op maar zorgen voor de onbestuurbaarheid van het land (wat moest bewezen worden wordt aldus bewezen) en zetten de deur open voor een algehele splitsing van België (wat het uiteindelijke doel is van bepaalde politieke partijen).

Met de coronacrisis wordt echter duidelijk dat niet de staatsstructuur maar de neoliberale politiek de oorzaak is van de kwetsbaarheid van het land.

Wat België nodig heeft is een gezondheidsbeleid waar kwaliteit en toegankelijkheid voor iedereen voorop staan. Dat preventie en verzorging niet naast mekaar bestaan maar in elkaars verlengde liggen. De kwaliteit van de zorg wordt niet bedreigd door de staatsstructuur maar door de toenemende privatisering en het afbouwen van de openbare sector. Dat het “decentraliseren” de gezondheidssector “dichterbij de mensen” zal brengen is verre van zeker. Een geprivatiseerde gezondheidszorg (al dan niet geregionaliseerd) zal dichterbij de beleggers en verzekeringsmaatschappijen staan dan bij de zorgbehoevenden.

Er wordt in ons land veel rijkdom geproduceerd. Maar onze ziekenhuizen zijn onderbemand en het personeel onderbetaald. Er zijn steeds meer banen waarvan men niet meer kan leven. De belofte van de vrije markteconomie dat iedereen die zich inspant ook in welvaart kan leven gaat niet meer op in het tijdperk van tijdelijk en flexibel werk. De middenklasse wordt armer. De ongelijke verdeling van de rijkdom is stuitend. Met alles moet winst kunnen gemaakt worden inclusief in ziekenhuizen en woonzorgcentra. Het is onjuist dat er hiervoor geen alternatief zou zijn.

Wat er gebeurde tijdens de coronacrisis en bij het nemen van maatregelen in verband met het

maatschappelijke, economische, politieke leven en in het bijzonder bij de problematiek van de volksgezondheid, vormt het uitgangspunt van onze reflectie. Tot slot proberen we enkele concrete voorstellen te formuleren er ons van bewust zijnde dat we héél wat vragen niet hebben aangeraakt. Wij vroegen een bijdrage aan enkele ervaringsdeskundigen.

Het bestuur Mf Vilvoorde

II –OVER DE GEZONDHEIDSZORG

2- DE GEZONDHEIDSZORG POST CORONA

Walter Foulon

De epidemie

De corona epidemie heeft onze gezondheidszorg geconfronteerd met een acute crisis en het is belangrijk om er de gepaste lessen uit te trekken. De crisis is uitgebroken in Wuhan in december 2019 en er is hierover een WHO rapport verschenen eind januari : “Report of the WHO-China Joint Mission on Coronavirus Disease 2019 (COVID19)”. Dit rapport bevat niet enkel een wetenschappelijke analyse van hoe de epidemie zich heeft ontwikkeld maar het beschrijft ook welke maatregelen China heeft toegepast om succesvol de epidemie onder controle te krijgen. Hun werkwijze is samengevat op pagina 28 : (1) vanaf 3 januari worden op dagelijkse basis gegevens gepubliceerd over het verloop van de epidemie ; (2) quarantaine voor buitenlanders die China in willen ; (3) concentratie van alle zwaar zieke patiënten in daartoe gespecialiseerde centra ; (4) contact tracing ; (5) social distancing ; (6) ziektekosten worden overgenomen door de Staat ; (7) uitbreiding van de productie en van de aanvoer van voldoende gepast medisch materiaal.

Een van de bedoelingen van dit WHO rapport was om toe te laten te leren van de Chinese ervaring en om zich voor te bereiden op wat waarschijnlijk ook andere landen te gebeuren stond. Alhoewel er al vele malen door wetenschappers werd gewaarschuwd voor een pandemie en de Aziatische landen ervaring hadden met dergelijke epidemieën werd er door West-Europese landen te weinig rekening gehouden met de Chinese of Koreaanse ervaring. Er heerst vaak nog een koloniale mentaliteit in West-Europa en we beschouwen gemakkelijk wat uit Azië komt als van slechte kwaliteit of onbetrouwbaar.

De eerste vaststelling is dat we in vele West-Europese landen ons onvoldoende hebben voorbereid op de epidemie. Er waren onvoldoende medisch materiaal, beschermkledij en diagnostische testmogelijkheden. Landen die succesvol zijn geweest in de bestrijding van het corona virus waren deze die snel gereageerd hebben, een overschot aan gezondheidsinstellingen hadden en een voldoende diagnostische capaciteit.

De epidemie heeft ook laten zien dat er geen solidariteit was met landen die zwaar getroffen werden door Covid-19 ook niet onder de EG landen. Meer zelfs, er werden mondmaskers en ander medisch materiaal bestemd voor Italië afgeleid naar of tegengehouden door andere EG landen zoals Tsjechië, Frankrijk en Duitsland. Zelfs wanneer de nood zeer hoog was (Italië) was er niet de minste EG solidariteit.

Een derde vaststelling is de onmogelijkheid van de markteconomie om de problemen

veroorzaakt door de epidemie op te lossen. Zelfs eenvoudige mondkmaskers of elementair beschermmateriaal konden niet of te weinig gefabriceerd worden in eigen land of in de EU zone.

Aanpak van de crisis

Het tekort aan testmogelijkheden en beschermkledij heeft ongetwijfeld het beleid beïnvloed. De virologen en andere specialisten hebben goed gewerkt met de middelen die ter hunner beschikking stonden. Het was overigens een verademing om te zien hoe een efficiënt beleid zonder moeilijkheden kon worden uitgestippeld voor het ganse land. Maar wat de WHO van in den beginne had vooropgesteld als beleid : “testen, testen, testen” met de bedoeling de besmette mensen te isoleren van de gezonde bevolking was niet mogelijk.

Wat de ziekenhuizen betreft heeft men tijdig de spoeddiensten in gereedheid kunnen brengen en werden we niet overrompeld zoals in Italië of Spanje. Men heeft kunnen rekenen op een grote inzet van het medisch en verplegend personeel. Artsen, verpleegkundigen en verzorgers hebben zich gedurende de crisis uitgeput om de best mogelijke zorg te verlenen met de voor hen beschikbare middelen.

Als men echter kijkt naar de oversterfte (het aantal mensen dat er meer gestorven is in vergelijking met het gemiddelde van de voorbije jaren) dan is die hoger bij ons dan in de ons omringende landen. België lijkt harder te zijn getroffen dan veel andere Europese landen. Dat is niet te wijten aan het feit dat we “anders” tellen. Een belangrijk deel van die sterfte lijkt zich te hebben voorgedaan in de rusthuizen. Een diepgaand onderzoek is hier zeker gewenst.

Na het verbieden van bezoek voor familieleden in de WZC weten we immers niet of er interne maatregelen werden getroffen en zo ja welke. Het duurde dan nog ongeveer 5 weken vooraleer men begon te testen in de WZC. De resultaten toonden veel besmette ouderen en personeelsleden en er werden cohorten van besmette en niet besmette afdelingen ingericht. Een belangrijk deel van de oversterfte zal waarschijnlijk te wijten zijn aan Covid-doden in deze WZC. De Tv-beelden waarop zuurstofflessen werden gedeeld tussen zieke bewoners met zuurstofnood wijst dat de middelen schaars waren. Werd er getrieerd om bepaalde zieken te transfereren naar het ziekenhuis of niet? Was er voldoende ruggensteun voor de verzorgenden van het WZC om zieke bewoners die niet naar het ziekenhuis werden gestuurd te verzorgen?

Hoe komt het dat de overheid die niet kon voorzien in voldoende medisch en diagnostisch materiaal ook onvoldoende macht heeft om beleidsinitiatieven te ontwikkelen in de gezondheidssector?

-De regeringen hebben onder druk van de EU decennialang een neoliberale politiek gevoerd. Alle bestaande problemen gingen worden opgelost door bezuinigingen en privatiseringen. De loonkosten waren te hoog en alle uitgaven verbonden aan de sociale zekerheid moesten naar omlaag. Ziekenhuizen werden permanent geconfronteerd met besparingen. Het aantal ziekenhuisbedden en de verpleegkundige omkadering werden afgebouwd. Ziekenhuizen en het personeel moesten leren om “efficiënter” te werken. Vaak wordt gesteld dat de EU maar beperkt bevoegd is voor de gezondheidszorg maar er is wel beïnvloeding door regelgeving en lobbygroepen. Diensten geleverd door nationale gezondheidssystemen worden door de EU beschouwd als een “economische activiteit” wat

de “vermarkting” van de gezondheidszorg bevordert. Er is ook directe beïnvloeding : in zijn “specifieke aanbevelingen voor België” gepubliceerd in mei 2018 stond: “geen toename van de lange termijnzorgen”. Minister De Block heeft in november 2018 al een richtlijn opgesteld over de duur van arbeidsongeschiktheid voor 8 aandoeningen (infarct, borstkanker, knieprothese...) Op die wijze stuurt de EU de afbouw van de gezondheidszorg. De huidige EU politiek mag niet worden aangehouden.

-Gezondheid is een recht van alle burgers en valt daarom onder de verantwoordelijkheid van de staat. De staat zorgt ervoor dat de geneeskunde toegankelijk is voor iedereen. Gezondheid mag daarom niet georganiseerd of gestuurd worden door de vrije markt. De privatisering van de gezondheidszorg dient gestopt te worden. Er is immers geen enkel bewijs dat privatisering leidt tot een betere toegankelijkheid, betere kwaliteit of een betere kosteneffectiviteit. Uit veel onderzoek blijkt dat de privéverzekeringen duurder zijn a.g.v. reclamecampagnes, winsten voor aandeelhouders en betaling van multiple managers. In plaats van privéverzekeringen, zou de sociale zekerheid als enige tussenpersoon moeten fungeren. Dit zorgt voor duidelijkheid en zekerheid. Het versterken van een sociale zekerheid door het terugschroeven van de besparingen in deze sector is noodzakelijk.

-Het aantal verplegenden moet omhoog. Momenteel is er in België 1 verpleegkundige voor 11 patiënten. Het Europees gemiddelde bedraagt 1 voor 8 patiënten. Dat er te weinig verpleegkundigen zijn veroorzaakt een te hoge werkdruk en is nadelig voor de kwaliteit van de zorg. Het beroep van verpleegkundige is daardoor ook niet meer aantrekkelijk. Hier moet dringend een oplossing voor komen.

-De woon- en verzorgingscentra hebben een populatie ouderen met vaak multiple aandoeningen. De verzorging hiervan is complex. WZC moeten daarom een binding hebben met een ziekenhuis zodat sneller kan worden ingespeeld op medische noden. Dit is niet enkel noodzakelijk in “normale” tijden om de kwaliteit van de medische zorg te verhogen maar het zal ook toelaten om sneller in te spelen in geval van crisissituaties. Er is ook meer nood aan verpleegkundige omkadering naast de al bestaande verzorgers.

-Organisatie van een nationale farmacologische bedrijf is wenselijk. Momenteel wordt 60-80% van de actieve producten in medicamenten, gemaakt in Indië of China. Dit wegens goedkope arbeidskrachten en vermoedelijk soepelere milieuvorwaarden. Het kleinste productieprobleem resulteert in stock breuken bij ons. Daarenboven wordt de medicatie preferentieel verkocht waar ze het duurst is. Dergelijk bedrijf zou generische medicatie moeten produceren. Op die wijze kan men ook een meer transparante prijsbepaling bekomen. Belangrijk is ook dat we hiermee de competentie en infrastructuur om medicatie te maken in eigen land houden waardoor in crisissituaties de noodzakelijke omschakeling snel kan gebeuren. Samenwerking met andere landen is wenselijk en misschien noodzakelijk maar dan op basis van wederkerigheid en niet op basis van winstmaximalisatie.

-Gezondheidsinstellingen dienen uit de marktlogica gehaald te worden. De privatisering van woon-en zorginstellingen moet worden afgebouwd. Er mag geen winst meer gemaakt worden op de ouderenzorg. De leiding dient in handen te komen van een directie die het werkveld goed kent en die niet permanent alle problemen aanpakt in termen van “wat kost het versus wat brengt het op”. Dat is de logica van managers die opgeleid zijn in business schools. Een gezondheidsinstelling wordt in de toekomst dus best geleid door een directeur en geen CEO. De “human resources” dienst wordt liefst terug een “personeelsdienst”. In vacatures voor die functies vermeldt men best : “het verdient aanbeveling om geen opleiding gevolgd te hebben in een” business school”.

-Wat opviel gedurende de coronacrisis was het optreden van Vlaams Nationalistische

partijen over de aanpak in de rusthuizen. Op geen enkel ogenblik werden er vragen gesteld over de oversterfte in Vlaanderen noch over de politiek in de rusthuizen. Nochtans een Vlaamse bevoegdheid. Het is echter wel duidelijk dat de wijze waarop de rusthuizen bestuurd werden niet in staat was om doeltreffend de infectie aan te pakken. Via een brief van KUL verantwoordelijken in DS vernamen we dat een eerder voorstel tot verbetering nooit geïmplementeerd werd wegens te duur. Dat voorstel bevatte blijkbaar maatregelen om de huidige problemen beter aan te kunnen. Geen reclame om de gezondheidszorg verder te federaliseren wat door sommigen gewenst wordt. Niet een splitsing van de gezondheidszorg maar een efficiënter en kwaliteitsvol beleid zijn nodig.

Walter Foulon is geneesheer en em.prof. Dr. UZ/VUB gynaecologie.

XXXXXXXXXXXX

3- VOORAFGAANDE ZORGPLANNING: een praktijkervaring

François Pauwels

Voorafgaande zorgplanning is een denkoefening waarbij je de krijtlijnen schetst van de zorg die je wil als je het later niet meer gezegd kan krijgen. Je doet dat vrijwillig en alleszins op een moment dat je nog beslissingen kan nemen. Voorafgaande zorgplanning is nooit vroegtijdig, nooit te vroeg. Deze overpeinzing naar de toekomst kan een hoop gedoe vermijden maar gebeurt vooralsnog te weinig. Bedenk dat momenteel een kwart van onze bevolking ooit geconfronteerd zal worden met een weinig fraai bestaan van niet meer kunnen beslissen.

Het nieuwe virus SARS-CoV-2.

We weten al iets en wij leren bij. Leve de wetenschap.

Quasi-zekerheden :

- Besmetting door het virus gebeurt door directe druppelinfectie van mens op mens en in mindere mate indirect via oppervlakten. Speciaal geval zijn lokale aerosols (zeer kleine druppeltjes) van zieke mensen, meestal bij medische beademingsprocedures, die theoretisch erg besmettelijk moeten zijn.
- Het risico van besmetting neemt toe met de hoeveelheid virus(sen) die wij tegenkomen, voornamelijk door inademen.
- Stoffen en chirurgische maskers helpen niet om dat virus tegen te houden, ze verminderen wel de kans om virussen met je handen naar neus en mond te brengen. Professionele maskers (FFP2 en hoger) verkleinen de besmettingskans maar vereisen een strikte behandeling en hebben een beperkte gebruiksduur. Bij onzorgvuldig gebruik zijn zij contraproductief. Zij zijn enkel nuttig voor professionelen in een high risk omgeving.
- Bij contact met anderen is “afstand houden” de enige manier om het besmettingsrisico te minimaliseren.

Vaststellingen COVID-19-epidemie in België 27/05/20 :

Na de 1ste doortocht van het virus, binnengebracht door enkele besmette mensen

- 9343 doden (4488 in ziekenhuizen).
- 15320 mensen die het ziekenhuis langs de goede kant verlaten hebben, de meesten zijn ernstig ziek geweest en moeten revalideren, een aantal zal blijvende letsels overhouden.
- 1302 nog in ziekenhuizen, 249 op Intensive Care.
- Minder duidelijk zijn de thuissituaties en WZC. Overschattingen en vooral onderschattingen.
- Wat we zeker kunnen vaststellen is de nooit geziene maatschappelijke impact, onmacht, chaos en vooral veel menselijk leed.

Conclusie :

- Dit is geen seizoen griepje.
- De komende jaren zullen wij moeten verder leven met deze, voor de meesten, onzichtbare vijand.
- Wetenschap zal ons hierin moeten helpen. Voor het eerst wordt er mondiaal samengewerkt.
- Coherent beleid is nodig.
- Ethische overwegingen dienen het moreel kompas te zijn voor een samenleving.

Bedenkingen :

- Applaus voor de zorgverleners, gehypte virologen, beleidsmakers ad hoc, noodmaatregelen, actuele informatie, analyses, veranderende richtlijnen, kritiek, nepnieuws, partijpolitieke intriges, verdachtmakingen, stuurlied die aan wal blijven ... Er vallen veel lessen te trekken om weerkerende ellende te vermijden. Terug naar vóór-Covid zit er niet meer in. Business as usual is collectieve zelfmoord.

We weten nu wat er aan komt. Passagiers van skibussen en uit de terminal in Zaventem kunnen niet meer ongebreideld afstappen, naar huis gaan en een pint gaan drinken. Een beleid dat opnieuw achter de feiten aanholt (Dehaene²) kan niet meer.

Dit was een wake up call, een generale repetitie. In artistieke milieus weet men dat zo'n generale best nooit perfect verloopt; de echte voorstellingen nadien moeten er wel staan.

Deze crisis heeft de limieten van onze samenleving afgetast. Systeemfouten zijn pijnlijk duidelijk geworden. Het echte schouwspel moet nog beginnen. Zijn het geen erupties van Covid-19, zullen nieuwe pandemieën en andere klimaatcatastrofes volgen. En uiteraard is dit een grensoverschrijdende, mondiale problematiek.

Het enige dat wij kunnen doen is op tijd bewust worden en ons wapenen naar analogie met de individuele voorafgaande zorgplanning. Hoe vroeger de actie, hoe meer je nog kan beslissen.

- Herorganisatie van onze gezondheidszorg moet bovenaan de agenda staan.

Er is enerzijds de achterstand in (privé)klinieken van de reguliere zorg voor de niet-Covid-patiënten en anderzijds de vaststelling dat het met minder consultaties en minder technische onderzoeken ook behoorlijk ging.

Gebrek aan opgeleid personeel, gebrek aan visie en over-managing in rusthuizen hebben tot mensonwaardige situaties geleid.

De 1ste lijnswerkers hebben stand gehouden in het front tegen Corona en verzekerden het continueren van normale zorg.

Dit roept vragen op omtrent ons medisch functioneren. Dit kan beter. Middelen moeten beter gebruikt worden.

Het concept van WZC dient hertekent. Het kan niet dat daar, in een plaatsvervangende woonst, winst moet gemaakt worden. In een aantal (niet alle) van onze “aftreeorden (Z-Afr.)” wil je jouw moeder en later jezelf niet onderbrengen. Een heel leven gewerkt, nu verzwakt, genieten van jouw laatste herfst, wil je niet als ventje of madammeke aangesproken en betutteld worden en in eenzaamheid creperen. Je hebt dan recht op totaalzorg.

Huisartsen moeten een prominente rol als centrale zorgfiguur krijgen.

Zorgkundigen en verpleegkundigen zijn hip. Hun kostbaar beroep kan aantrekkelijker gemaakt worden voor jongeren. En dat mag wat kosten.

Indien wij als hoog ontwikkelde maatschappij niet empathisch voor onze zieken en zwaksten kunnen zorgen zoals het hoort kunnen we beter oprassen. Dit gaat vóór alle andere besognes.

- Maskers. Fysieke maskers dienen gedragen te worden. Ze beschermen jou nauwelijks maar beschermen de anderen. Het is een vorm van beleefdheid, bezorgdheid voor jouw medemens, uiting van solidariteit, het nieuwe normaal. Draag ze waar het moet : als je andere mensen te dicht zou benaderen. Niet in de auto (behalve als je een vreemde passagier meeneemt), niet op straat (behalve als te druk) of op terras. Afstand is imperatief. Alle andere maskers mogen af, ook de FFP2's.

François Pauwels is huisarts en tevens palliatief arts.

4- ETHISCHE ASPECTEN VAN DE COVID-19 CRISIS

Julien Libbrecht

Om te beginnen zal ik mij kort voorstellen. Ik ben steeds actief geweest in de geestelijke gezondheidszorg en dit tot 2017. Dat jaar ben ik gestopt met mijn hoofdberoep als directeur van een dienst van geestelijke gezondheidszorg in Brussel. Ik was er toen 67. Daarnaast heb ik ook een filosofische vorming genoten aan de VUB alwaar ik gedoctoreerd ben bij wijlen Prof. Dr. H. Dethier. Het is in de hoedanigheid van filosoof dat ik nog steeds les geef aan de Erasmushogeschool Brussel (departement gezondheidszorg) en lid ben van de deontologische commissie van de Hoge Gezondheidsraad (HGR) en het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek van de FOD-Volksgezondheid.

Mijn bijdrage richt zich dus op de ethische aspecten van deze crisis en doet kort een voorstel naar de toekomst toe om de problemen waarmee we nu worden geconfronteerd in de toekomst te vermijden.

De ethische problemen die gedurende deze crisis kwamen boven drijven kan men vooral (maar niet uitsluitend) situeren binnen het gezondheidssysteem in België en rond drie belangrijke vragen:

1. Wie krijgt er prioritair toegang tot de ziekenhuizen en vooral dan de afdelingen spoed en IZ?
2. Hoe bepalen we de selectie bij het ter beschikking stellen van apparatuur zoals beademing?
3. Hoe is men omgegaan met kwetsbare groepen, vooral dan ouderen in WZC en in de thuissituatie?

Om te beginnen moeten we vaststellen dat het systeem (ziekenhuizen en eerste lijn) in België robuust is gebleken en dat dit vooral te danken is aan de professionaliteit en competentie van de zorgverstrekkers. In een minimum van tijd werd er voldoende ruimte vrijgemaakt om Covid-19 patiënten op te nemen zowel op gewone acute afdelingen als op IZ. Alle nodige apparatuur werd gemobiliseerd en was ook voorhanden. Het grote minpunt was uiteraard het gebrek aan beschermingsmateriaal. Daar was improvisatie troef en liet de overheid serieuze steken vallen.

Nochtans werd er heel vroeg bij de uitbraak de vraag gesteld wie er van deze bedden en uitrusting prioritair zou kunnen genieten, op basis van welke criteria en vooral wie er de eventuele beslissing zou nemen. Het antwoord op deze vraag kunnen we op twee niveaus formuleren. Het eerste niveau situeert zich binnen een context van schaarste. Wanneer we hiervan uitgaan dan is iedereen het erover eens dat de selectie nooit kan gebeuren op basis

van criteria die persoonsgebonden zijn zoals leeftijd, maar enkel op basis van medische gronden. Dit betekent dat enkel de individuele toestand van elke patiënt mag worden in rekening gebracht. Iedereen kan zich wel indenken in welke situatie artsen zich bevinden wanneer zij moeten beslissen over leven en dood.

Om zulke toestanden te vermijden was het dus belangrijk om uit de premisse van de schaarste te ontsnappen. Het toont echter wel aan hoe vlug men in dit denken verzeild geraakt. Ik geef hier twee voorbeelden die dit duidelijk aantonen: de oproep van de geriateren in het begin van de crisis om bewoners van WZC niet meer op te nemen in het ziekenhuis en de vraag aan de HGR naar triage-criteria betreffende de intensieve zorg bedden.

Het tweede niveau laat het schaarste-denken achter zich, niet als denkoefening, maar wel degelijk in de dagelijkse praktijk. Het centrale en werkbare begrip hier is anticiperen. Nogmaals, het is ongezien en ook geruststellend hoe de ziekenhuizen dit hebben aangepakt. De WZC en de thuiszorg is echter wel een ander verhaal. In plaats van een oproep te doen om geen WZC-bewoners op te nemen in het ziekenhuis, was het aangewezen om zich te richten tot vroegtijdige zorgplanning die trouwens in heel wat WZC nu al wordt gebruikt. Zo worden de bewoners zelf betrokken en beslissen zij zelf over eventuele opname in het ziekenhuis.

Wat de apparatuur en uitrusting betreft gaat men best over tot dezelfde denkoefening. Triage is dus enkel en *uitzonderlijk* nodig in rampsituaties zoals oorlogen, aanslagen, enz. Covid-19 kan men moeilijk hieronder onderbrengen. Een crisis is geen ramp! Ook hier is anticiperen het sleutelbegrip.

Blijft dan de situatie in de WZC en de thuiszorg. Vanuit ethisch oogpunt is het vooral de discrepantie tussen het “ideaal van kwalitatief hoogstaande zorg” en de praktijk die opvalt.

- Gebrek aan beschermend materiaal voor zorgverstrekkers
- Gebrek aan testmateriaal
- Wekenlang isolement van de bewoners

Men ging er van uit dat door het sluiten van de WZC het probleem was opgelost. Niets was minder waar en het is maar pas na weken dat men begonnen is met testen zodat de nodige maatregelen zoals Covid-afdelingen binnen de instellingen konden worden opgezet. Ondertussen waarde het virus onbelemmerd rond. Het is ook duidelijk dat er binnen de WZC niet voldoende competenties (hygiënisten bv.) aanwezig zijn om deze situaties te managen.

Om te besluiten enkele bedenkingen voor de toekomst. Het is duidelijk dat een goed uitgebouwd gezondheidssysteem loont. Het is dus ook belangrijk dat hiervoor de nodige middelen worden voorzien en *vooral dat men dit niet blijft zien als kost, maar vooral als meerwaarde*. Het betekent ook dat we

dit niet kunnen overlaten aan de markt die enkel denkt in termen van schaarste, winnaars en verliezers en winst. Zorg is een kerntaak van de overheid, ook de residentiële zorg in WZC en thuiszorg.

III - OVER DE MAATSCHAPPELIJKE DIMENSIE

5-HET POST-CORONA DEBAT

Jo Cottenier

De impact van de corona-pandemie op de economie en het dagelijks leven is – in vreedstijd – nooit gezien. Er wordt dan ook heel intens gespeculeerd over het na-corona tijdperk. Wat gaat deze crash veranderen in de manier van leven en werken, in de globalisering, in het gezondheidssysteem, in de besparingspolitiek van de Europese Unie? In het linkse kamp wordt erop gerekend dat de golf van solidariteit en van actieve staatstussenkomst een einde heeft gemaakt aan de neoliberale golf van afbraak en privatisering. De vraag werd gesteld door Phara de Aguirre aan Bart De Wever op De Afspraak van 16 mei: “Wat gaat deze crisis veranderen? Blijft alles bij het oude, of slaan we nieuwe wegen in?”. Ziehier het antwoord van BDW: “Iedereen denkt altijd dat na een crisis de wereld totaal anders zal zijn. Dat is totaal niet waar. De wereld zal veel meer gelijken op de oude dan je denkt.”

Het is een waarschuwing aan diegenen die denken dat iedereen dezelfde lessen trekt uit deze crisis. We hebben het al eens meegemaakt na 2008. Toen de neoliberale bubbel barstte vertrok de crisis vanuit het economisch systeem zélf, vanuit opgehoopte speculatiedrift en winstjacht. Er werd toen een grote ommekeer voorspeld, een terugkeer naar een gezonder financieel systeem. Dat is een grote illusie gebleken.

Is dit een pessimistische boodschap? Neen, het is een poging tot realistische inschatting waar we voor staan. Er zullen ongetwijfeld ‘spontane’ wijzigingen komen in de manier van werken en leven. Er zal méér telewerk gebeuren en afstandsonderwijs. Er zullen wel strategische reserves aangelegd worden van beschermingsmateriaal, we zullen minder afhankelijk worden van China voor mondkmaskers. Maar elke structurele maatschappelijke ingreep, in de richting van gelijkheid van inkomen en leef voorwaarden of in de richting van betere werkomstandigheden, een betere sociale zekerheid en gezondheidssysteem, zal moeten afgedwongen worden. Want het kost geld, en het geld dat daar naartoe gaat wordt ontnomen aan het mechanisme van kapitaalaccumulatie. Het kapitalisme heeft zijn wetten en die worden bepaald door genadeloze concurrentie op de markt. Die zijn niet weggeveegd door deze corona-crisis. Ook niet door de onvoorziene, grote staatstussenkomsten en overheidsgelden. Het is een misvatting dat het neoliberalisme tegen staatstussenkomst is. Hebben we onze voormalige N-VA Minister van Financiën Johan Van Overtveldt niet horen toejuichen hoe nu zonder beperkingen de overheidstekorten worden opgestapeld? Als het systeem echt in de problemen komt dan is de overheid de laatste toeverlaat. Ook voor neoliberale fanatici. Dit is geen bekering of voortschrijdend inzicht, dit is noodzaak om de essentie te redden.

Links moet zich voorbereiden op de na-corona periode en we kunnen nu al voorspellen dat er twee grote clashes zullen komen. Zodra het virus de plaats ruimt komen de schatbewaarders van het systeem weer op de proppen. Hoe kan links een eigen agenda opleggen en gebruik maken van het bewustzijn dat gegroeid is bij de massa. Het hangt voornamelijk af van de eensgezindheid rond klare ordewoorden en perspectieven.

De onmiddellijke na-corona

Over de hele wereld worden de sluisen van de overheid opengezet. In de EU wordt het stabiliteits- en groeipact tijdelijk opgeschort. In alle landen van Europa lopen het begrotingstekort en de staatsschuld op. In België berekent de NB dat in het beste geval de crisis 60 miljard zal kosten in binnenlandse productie, dat het begrotingstekort dit jaar 7,5% bbp zal bedragen en de staatsschuld zal oplopen tot 115%. Dit is in het beste scenario, als de lock-down maar 7 weken duurt, de herneming over 9 maanden gespreid is en er geen drastische nieuwe ingrepen moeten komen.

Dus is de vraag die gesteld moet worden: wie zal dit betalen? Wilmès, Jambon en Di Rupo hebben al duidelijk geantwoord: iedereen. Links antwoordt: geen sprake van. Niet zoals na 2008. De mensen zijn gewaarschuwd. Maar het zal van de mobilisatie voor alternatieven afhangen of er andere wegen worden bewandeld. Die staatsuitgaven maken putten die door fiscale politiek moeten gedempt worden. Het zijn even grote, jaarlijkse opbrengsten die het begrotingstekort moeten dempen. De staatsschuld is een ander zaak.

Er zijn niet zoveel keuzes om een andere richting in te slaan. De meest directe keuzes zijn: 1° “Doe de rijken de crisis betalen”. Een oude slogan, maar die nu méér dan ooit een kans maakt. Een bijzondere coronabelasting op fortuinbezitters. Het is al dikwijls onweerlegbaar berekend dat onze plaatselijke expert Marco Van Hees of door de internationale experts Thomas Piketty of Gabriel Zucman dat een ‘gewone’ fortuinenbelasting ongeveer 2% van het bbp opbrengt (of 9 miljard € voor België). Een ‘coronabelasting’ van 5% boven de 3 miljoen fortuin zou 15 miljard opbrengen. Dat VB, N-VA, de liberalen en christendemocraten tegen stemmen wanneer het voorstel wordt besproken in de Kamer is logisch. Maar waarom onthouden SP.a en Groen zich en stemt alleen de PS met de PVDA?

2° Het ogenblik is gekomen voor een offensief tegen belastingontwijking en -fraude. Nadat Polen en Denemarken besloten om geen steun te geven aan bedrijven die belastingen ontwijken, kon ook Minister De Croo overhaald worden. Maar dit is de allerminste logica. Dat ondertussen 800 bedrijven een gedwongen - maar officiële - aangifte doen van 172 miljard ‘beleggingen’ in belastingparadijzen in 2019 is minder evident. Het legaliseren van belastingontduiking moet stoppen. Dit offensief moet een Europese dimensie krijgen, in samenwerking met andere partijen en in Europees perspectief.

3° In elke crisis zijn er winnaars en verliezers onder de kapitalisten. Een extra-belasting voor monopolies die zich extra verrijken, is ook al in andere rampsituaties voorgekomen, zoals in oorlogssituatie. Die kan ook gebruikt worden om een fonds te maken voor kleine zelfstandigen en cultuursector die het zwaarst geleden hebben onder de lock-down. Steun aan bedrijven moet aan strenge voorwaarden gekoppeld worden, zoals verbod van uitkering dividenden, verbod om eigen aandelen op te kopen, verbod van afdankingen.

Er kan natuurlijk ook een vleugel besparingen zijn in schadelijke en nutteloze uitgaven. De deelname in de NATO schrappen, geen aankoop F-35 oorlogstuigen, een herfederalisering die onnodige versnippering en inefficiëntie schrapt, inkomens en voordelen politici beperken...

Een anticrisispolitiek

Alle voorspellingen zijn voor dit jaar drastisch herzien: een val van de Westerse economie met +/- 8% dit jaar, ook voor België. Maar de meeste voorspellingen, zoals die van het IMF of de Nationale Bank gaan ervan uit dat na de grote schok een even grote heropleving komt en dat de economie dan op haar ‘normale koers’ zal hernemen. Deze hypothesen houden helemaal geen rekening met de toestand van de wereldeconomie voor de corona-crash. Het was toen al duidelijk dat we op een nieuwe duik naar beneden afstevenden. De coronacrash die er bovenop komt is wereldwijd, ook voor de sterkste economie (China), en zal zware sporen nalaten. Er komt een golf van faillieten, afdankingen, sluitingen, herstructureringen bij. Voor België bijvoorbeeld wijzen alle enquêtes in dezelfde richting: heel veel kleine bedrijven

kampen met liquiditeitsproblemen en naargelang de sectoren kan dit voor 1 op 10 tot 1 op 5 bedrijven tot failliet leiden (onderzoeken Economic Risk Management Group en Belfius). De speculatie over een snelle V-herneming kunnen we vergeten. We gaan naar een bijzonder zware en langdurige inzinking waarin uitzonderlijke maatregelen op de dagorde staan, zowel voor de bourgeoisie als voor de werkende bevolking. Daarom moet nu nagedacht worden over een antikapitalistische crisispolitiek, die breekt met de ‘spontane’ marktlogica en die het perspectief van het socialisme terug in het openbaar debat kan brengen.

De eerste structurele reactie van de bourgeoisie op de crisis is opnieuw dezelfde als na 2008. De Centrale Banken houden de lage intrestvoet (quasi nul) en ‘drukken’ geld door het opkopen van staats- en bedrijfsobligaties op de secundaire markt (in handen van de financiële wereld). De bedoeling is opnieuw, zoals na 2008: rekenen op de financiële wereld om dat vers geld naar de reële productieve economie te pompen, onder vorm van nieuwe leningen voor investeringen.

Eén, het heeft niet gewerkt en het geld is in het financieel circuit blijven draaien; twee, het heeft een enorme schuldenlast onderhouden voor staten, bedrijven en gezinnen; drie, het heeft niet de productieve economie doen herleven maar nieuwe financiële bubbels en wanpraktijken gestimuleerd. En dat zal het nu opnieuw doen.

De tweede structurele reactie van de bourgeoisie is het perspectief van ‘New Green Deal’ plannen, zoals dit van de Europese Unie. De nieuwe Europese Commissie van Ursula von der Leyen en Frans Timmermans belooft 1.000 miljard in te zetten voor de heropleving door de klimaatcrisis frontaal aan te pakken. Daar steekt een logica in, een soort neokeynesiaans herstelbeleid, zoals de New Deal plannen van president Roosevelt in de jaren ‘30. Bovendien is een een parallel met de coronacrisis. De klimaatcrisis is een pandemie die we op voorhand zien aankomen, met klimatologen die rampen voorspellen en een wetenschappelijk panel dat tien jaar geeft om de ergste catastrofes te dempen. Zoals met de corona-pandemie geldt: hoe sneller en hoe radicaler de opwarming van de atmosfeer wordt bestreden, hoe efficiënter de resultaten en hoe minder het uiteindelijk ook financieel zal kosten.

Maar daar wringt het schoentje. Zelfs het plan van de EU botst nu al op grote tegenstand van de patronale lobby’s die het geld willen inzetten voor de directe heropstart en de klimaatambities een jaar willen opbergen. Het botst op tegenstand van onder meer de Vlaamse regering die weigert een oproep van 18 Europese landen te ondertekenen om haast te maken met het Green Deal plan en die zijn eigen klimaatambities bij de laagste van de EU houdt (-35% uitstoot tegen 2030, terwijl de EU die nu wil optrekken tot 50 of 55%).

De idee om de economische crisis en de klimaatcrisis samen aan te pakken in een gezamenlijk Green Deal plan valt te ondersteunen. Maar tegelijk moet onderlijnd dat er twee soorten Green Dealplannen zijn. Die van de Europese Unie wil vooral geld sluizen naar privébedrijven om die aan te sporen om te investeren in de transitie markt. Het is een verderzetting van het Juncker-plan dat nu InvestEU plan heet, met méér fondsen en méér voordelen voor de grote Europese monopolies. De EU helpt hen bij het onderzoek en neemt het beginnend risico op zich om zich te lanceren in de groene economie. Daar komt het in essentie op neer. In de hoop dat die markt voldoende rendabel zal worden zodat de rentabiliteit de rest doet om een klimaatramp te ontlopen. Het zal niet alleen altijd te weinig en te laat zijn maar het is ook de vraag wat we eraan hebben als de fossiele monopolies zich allemaal recyclen tot groene monopolies. En als de markt- en winstlogica verder ongestoord voortwoekert.

Het kan anders. Breken met de marktlogica betekent het centraal zetten van publiek initiatief. De kapitalen die nu gemobiliseerd worden om de privésector te helpen kunnen ook gemobiliseerd worden om de overheid terug initiatiefrecht te geven. Dan kan de ecologische

transitie minstens proberen te breken met de chaos van de markt, met privé-investeringen in verspreide orde, zonder een globale visie en alléén als er voldoende rendement aan vasthangt. Het veronderstelt het mobiliseren van kapitalen voor een publieke bank of investeringsmaatschappij. Die kan, zoals het in Duitsland gebeurt met de openbare bank Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW) een ruggengraat worden voor het financieren van openbare energiebedrijven die de hele ecologische transitie domineren. Dan kan een planning uitgerold worden, zowel voor wat betreft hernieuwbare energie, als voor smart grids, energie-stockage onder vorm van waterstof en koolstof neutrale pistes voor transport en industrie. Die bedrijven kunnen ook initiatiefnemer worden voor plannen van energiebesparing, grootse isolatieplannen, circulaire pistes...

Een uitgewerkt voorbeeld van zo'n plan is dat van Alexandra Ocasio-Cortez en van Bernie Sanders in de VS. In die plannen staat het openbaar initiatief centraal. Het is ecologisch én sociaal, het is een structurele ingreep in de marktlogica, het creëert werk en inkomen, het is een radicaal en urgent antwoord op de klimaatcrisis. Op dit ogenblik verdwijnt die crisis in de schaduw van de coronacrisis, maar zal daarom met des te méér kracht daarna terug opduiken.

Jo Cottenier is verbonden aan de studiedienst van de PVDA.

.xxxxxxxxxxxxxxxxxx

6- CORONACRISIS EN ARBEIDSV ERHOUDINGEN: ENKELE SPECIFIEKE REFLECTIES.

Maxime Stroobant

1- Over een slagkrachtige overheid: een Wereldorganisatie voor de Inrichting van het Bedrijfsleven.

Tijdens de coronacrisis heeft de Belgische regering erg **ingrijpende maatregelen** genomen zowel op het vlak van het privé en het familiale leven van de burgers van alle leeftijden als op het vlak van de werking van het bedrijfsleven. Maatregelen als een lockdown, het onderscheiden van essentiële en niet essentiële verplaatsingen vanwege de burgers, het sluiten of open houden van bedrijven en economische sectoren, het toekennen of niet- toekennen van allerhande premies en voordelen aan ondernemingen, het plaatsen in technische werkloosheid van honderdduizenden werknemers, het oproepen tot het invoeren van thuiswerk en telewerk behoren niet zo direct tot de bevoegdheid van de overheid in een liberaal kapitalistische economie, die openheid en vrije concurrentie in haar vaandel draagt. En dit alles gebeurt door een regering die optreedt met volmachten. We zijn veraf van het liberale principe van "zo weinig mogelijk staat". Hoewel dit principe in se zeer relatief is³.

De slagkracht(strijdvaardig) of is het daadkracht(energiek) van de overheid stelt een tweevoudig probleem. Er is enerzijds de vraag te weten hoe slagkrachtig mag en kan een overheid zijn in een maatschappij die de openmarkteconomie met vrije concurrentie, op grond van de private eigendom van de productiemiddelen, voorstaat en anderzijds een overheid die een liberaal maatschappelijk

---

³ "De geschiedenis van de laatste tweehonderd jaar is er één van grote pendelbewegingen in het toepassingsgebied van de markten en van de overheid." Zie: P. De Grauwe, *De limieten van de markt. De slinger tussen overheid en kapitalisme*, Tielt, Uitg. Lannoo, 2014, 217.

stelsel wil binnenloodsen in en progressief wil omvormen tot **een socialistische economie**.

In deze bijdrage wil ik het hebben over **de tweede optie**. Het mag er vandaag niet alleen om gaan om een liberale kapitalistische economie goed te laten functioneren. De idee moet ook zijn dat ons **economisch stelsel structureel moet hervormd worden** naar een stelsel waarin arbeid ook een drijvende kracht wordt in het beheer ervan. Dit houdt in dat de overheid zich moet kunnen inzetten voor de hervorming van ons economisch stelsel, wat het progressief socialiseren er van inhoudt. Hoever dit proces kan doorgevoerd worden in een context van liberale markeconomie is het voorwerp van politiek debat over het reformisme. Het lijkt me bijvoorbeeld mogelijk dat de overheid in de raad van bestuur van de grote financiële instellingen een vertegenwoordiger zou hebben. In die geest moet de huidige Belfiusbank(het vroegere Gemeentekrediet) openbare dienst blijven. De wetgeving houdende organisatie van het bedrijfsleven moet opnieuw ter discussie gebracht worden, het probleem van arbeiderscontrole indachtig.

Een economische structurele hervorming moet ook kunnen gebeuren op mondiaal vlak. Er is behoefte aan een internationaal forum dat op wereld vlak richtlijnen kan geven aan de lidstaten voor de oriëntatie van het economisch productieproces. Dit kan niet het Wereld economisch forum van Davos zijn, maar wel een overheidsinstantie. **Ik zou denken aan een Wereldorganisatie voor de inrichting van het bedrijfsleven naar het model van de Internationale Arbeidsorganisatie bevoegd op het vlak van de arbeidsverhoudingen..**

Aan de overheid daadkracht toekennen kan echter niet zomaar. Het kan niet de bedoeling zijn het individu of de gemeenschappen in de verdrukking te brengen in een autoritaire staatsstructuur, die mensenrechten niet hoeft te eerbiedigen, niet ter verantwoording kan geroepen worden en louter willekeurig kan tewerk gaan. Gezag aan een staatsstructuur toekennen kan alleen indien deze staatsstructuur de geldende fundamentele waarden en normen eerbiedigt zoals vrijheid, gelijkheid, broederschap en solidariteit. Zij respecteert ook de levensbeschouwelijke gemeenschappen en hun diversiteit. Of om het wat ruimer te stellen van de staat moet verwacht worden dat hij de menselijke waardigheid eerbiedigt overeenstemmend met het verworven niveau van beschaving uitgedrukt in mensenrechten.

Het beleid van de overheid en de controle er op moeten op een **effectief democratische** wijze tot stand komen en mogen niet verworden tot een schijndemocratie. Op dat vlak heeft onze burgerdemocratie nog een flink stuk weg af te leggen. De staat moet tevens over de nodige **materiële en financiële middelen** beschikken om zijn beleid uit te voeren. **Overheidsinitiatief** moet ook op economisch vlak mogelijk zijn. De overheid heeft aan de hand van talrijke belangrijke economische initiatieven reeds lang bewezen dat het traditionele argument dat zij noch de productiviteit noch de goede kwaliteit van diensten en producten kan waarborgen, op een correcte wijze weerlegd.

2- Een vitaal middenveld. - De huidige structuren van ons economisch productieproces waarborgen echter vandaag de effectiviteit van het democratiseringsproces niet. In de bedrijven wordt het gezag quasi exclusief uitgeoefend door de eigenaar(s) van de onderneming en soms zelfs door een minderheid van aandeelhouders. De werknemers worden wettelijk onmondig gemaakt, hoewel zij hun arbeid investeren en dus mee de risico's van de onderneming dragen. België beschikt over een veelheid van inspraak- en adviesorganen voor werknemers nochtans blijft de werknemersparticipatie aan het beheer marginaal zowel in de openbare als in de privé sector. Nochtans zou men concepten als 'maatschappelijk verantwoord ondernemen(MVO)' en 'responsabilisering van de werknemers' bijna als verworven zekerheden kunnen beschouwen. Deze concepten houden in dat de werknemers betrokken worden bij het beheer van hun onderneming. Een voor de hand liggende formule zou zijn dat de huidige wettelijke gezagsregeling van 'band van ondergeschiktheid', die geldt voor de relatie werknemer-onderneming in haar algemeenheid, zou omgevormd worden tot een relatie van **'samen**

werkers' of 'coöperanten' wat het beheer van de onderneming betreft.

In dit perspectief verschijnen de syndicale organisaties en de mutualistische bewegingen ten tonele en zullen zij als woordvoerders van de verenigde individuele werknemers optreden. Van deze **middenveld organisaties** zal moeten aanvaard worden dat zij een **tweeledige rol** spelen. Enerzijds moeten zij de wettelijke sociale bescherming van hun leden waarborgen en verbeteren, maar anderzijds zullen zij tegen en buiten de geldende wetgeving om moeten actie kunnen voeren ten einde de nodige structureelhervormingen te kunnen doorvoeren, die leiden naar de emancipatie van de "ondergeschikte" werknemer.

3-De economie heeft een nieuw kompas nodig. Het ontwikkelen van nieuwe economische modellen.- Dit probleem werd hoger reeds aangeraakt bij het thema "een slagkrachtige overheid". Bij de analyse van het thema 'nieuwe economische modellen' wordt de vraag gesteld welk vandaag het uitgangspunt is en hoever de vernieuwing moet reiken. Een duidelijk antwoord op de eerste vraag vinden we niet in de Belgische grondwet, we kijken daar best voor naar de EU verdragen. De lidstaten en de Gemeenschap, zegt het EG, verdrag in 1999, handelen in overeenstemming met het beginsel van een open markteconomie met vrije mededinging⁴. Hoewel de tekst intussen werd gewijzigd mag men toch stellen dat het principe in se nog steeds van kracht is en men kan er zelfs aan toevoegen dat die open markt functioneert op basis van het privé bezit van de productiemiddelen. Dit houdt in dat de eigenaar(s) van de ondernemingen deze, in principe, beheren naar eigen goeddunken en eigenbelang. In de praktijk loopt het echter niet altijd zo'n vaart en worden er allerlei beperkingen aangebracht aan het eigendomsrecht van de werkgever. Het is dus mogelijk om nieuwe economische modellen uit te werken die meer dan in het verleden rekening houden met de sociale en economische rechten van de werknemers en met deze van de gemeenschap en van de consumenten.

Met de coronacrisis kreeg het principe van de vrije liberale markteconomie een fameuze dreun. Dit gebeurde omdat ons land - en in feite gans de wereld - in een noodtoestand terecht kwam. De overheid besliste tot invoering van de lockdown. Bedrijven werden gesloten, telewerk en thuiswerk werden ingevoerd en duizenden werknemers werden in tijdelijke werkloosheid geplaatst. Men kan daaruit afleiden dat het beginsel van de open markteconomie met vrije concurrentie geen absolute draagwijdte heeft en kan aangepast worden. Zo kan men stellen dat bij noodsituaties ten gevolge van bijvoorbeeld de klimaatverandering aan het bedrijfsleven en aan de maatschappij in haar geheel kan gevraagd worden ernstige milieuhinder te stoppen.

Tegen deze achtergrond wil ik het hebben over **het sociaal overleg, de primauteit van de politiek en het stakingsrecht**. In het raam van de sociale en economische grondrechten kent de Belgische grondwet aan de werknemers **het recht op informatie, overleg en collectief onderhandelen toe**⁵. Het stelsel wordt bij wet geregeld. De wetgever en de uitvoerende macht hebben hiermede bij grondwettelijke bepaling een gedeelte van hun bevoegdheid, wat betreft het reguleren van het bedrijfsleven en de arbeidsverhoudingen, afgestaan aan de sociale gesprekspartners. Het sociaal overleg grijpt plaats op diverse niveaus vanaf de onderneming tot op het vlak van de regering. Het neemt diverse vormen aan en heeft een veranderlijke impact. Het varieert van louter informatie tot medebeheer. Het verloopt anders in de openbare sector dan in de privé sector. Maar belangrijk is dat het naast het optreden van de politieke instanties burgerrecht heeft verworven in ons stelsel van arbeidsverhoudingen en dit op wettelijke basis. In bepaalde omstandigheden wekt dit wrevel op bij de wetgever maar vooral bij de uitvoerende macht en bij de politieke partijen. Op dat ogenblik wordt weleens het argument van de **primauteit van de politiek** aangevoerd. Dit principe houdt in dat, indien er op een bepaald vlak een beslissing moet worden genomen en er bestaat daartoe een

⁴ Art 98 VEG Zie Verdragsteksten 1999

⁵ Art.23 Gw.

regulerende instantie van de overheid, deze voorrang heeft op de afspraken die de betrokken partijen willen maken. Dit heeft in ons stelsel van arbeidsverhoudingen natuurlijk geen absolute draagwijdte aangezien de overheid inzake het sociaal overleg bij wet haar bevoegdheid gedeeltelijk heeft afgestaan.

-Een gelijkaardige situatie ontstaat bij **een sociaal geschil en meer bepaald bij stakingen**. Op het vlak van de onderneming en bij uitbreiding in gans het economisch gebeuren **oefent de werkgever eenzijdig het gezag uit op grond van zijn eigendomsrecht van de onderneming**. Op gebieden waar overleg is voorzien wordt de gezag relatie enigszins afgezwakt. Waar geen overleg is voorzien beslist de werkgever of zijn vertegenwoordiger eenzijdig. De werknemers staan dan in de kou.. De enige mogelijkheid die hen blijft om in het gesprek aan bod te komen is het organiseren van een werkstaking. De enige redelijke mogelijkheid om sociale conflicten te vermijden is dus niet repressief op te treden doch wel de **deelname** van de werknemers aan het **beheer** te verhogen. Er bestaat in de arbeidersbeweging geen unanimitieit over hoe dat het best moet gebeuren.

De coronacrisis veroorzaakt echter een noodtoestand die de context, waarin werkgevers en werknemers optreden, fundamenteel wijzigt. De vraag stelt zich of in een democratische maatschappij de overheid tijdens dergelijke noodtoestand het sociaal overleg of /en het stakingsrecht compleet kan negeren of minstens beperken. Het feit dat tijdens de huidige crisisperiode de regering met volmachten regeert, wijst in de richting van het beperken van het democratisch proces. Hoogdringendheid en het feit dat politieke weerstand en maatschappelijke weerbarstigheid hiermede kunnen omzeild worden verklaren deze houding. Maar daarmee is niet gezegd dat dit autoritair optreden verantwoord is. De nieuwe manieren van tewerkstelling en de aanpassingen aan de arbeidsorganisatie kunnen leiden tot fundamenteel gewijzigde werkomstandigheden, andere werkvoorwaarden en eventueel verlies van werkgelegenheid en loonvermindering. Daar moet over gepraat en onderhandeld worden. Desnoods moet er sociale actie gevoerd worden.

Het lijkt me nodig dat in rustige tijden hieromtrent een protocol van overleg wordt afgesproken tussen de werkgeversorganisaties-,de werknemersorganisaties en de overheid.

4- De coronacrisis maakt heel wat zwaktes en sterktes in ons maatschappelijk stelsel duidelijk.-

Conclusies. Voorstellen. Uitgaande van voorafgaande bespreking geven we volgende voorstellen ter overweging. Hoewel de gezondheids crisis het uitgangspunt is menen we dat onze voorstellen moeten geplaatst worden in het ruimere maatschappelijk kader waarin zij thuishoren. Onze analyse heeft vooral betrekking op de arbeidsverhoudingen:

- het huidige vrijemarkteconomie moet structureel hervormd worden indien het de werknemers wil responsabiliseren in het productieproces; in die geest moet de ondergeschikte arbeidsrelatie worden omgevormd tot een verband van 'samenwerking';

- een daadkrachtige overheid is nodig ook in een liberale vrijemarkt economie maar met respect voor de democratische werking van de maatschappij en voor de fundamentele rechten van de individuele burger; deze democratie mag zoals vandaag geen schijndemocratie zijn;

- de financiële instellingen, waaronder het bankwezen, hebben een uitzonderlijke politieke invloed verworven in het bedrijfsleven, de overheid moet van dichtbij toezicht op hun werking kunnen uitoefenen en de krachtlijnen van hun beleid mee kunnen bepalen. In hun raden van bestuur is een overheidsvertegenwoordiger op zijn/haar plaats. Die waakt over de wettigheid en de opportuniteit van de beslissingen; in die gedachtegang moet de huidige Belfiusbank een 'overheidsinstantie' blijven;

- ook op het internationale vlak zijn structuurhervormingen nodig, die de wettelijke positie van de werknemers opwaarderen wat het beheer van de bedrijven betreft; er is behoefte aan een gelijkaardige instantie als de Internationale Arbeidsorganisatie: bijvoorbeeld een Wereldorganisatie

voor de Inrichting van het Bedrijfsleven;

- ook economisch nijverheidsinitiatief moet mogelijk zijn voor de overheid;
- het op inactief zetten van ganse economische sectoren heeft aangetoond dat ook de zelfstandigen over een eigen en specifiek stelsel van sociale bescherming moeten beschikken ingericht door de overheid, waarvoor zij sociale bijdragen betalen;
- het sociaal overleg heeft in het bedrijfsleven op een wettelijke basis burgerrecht verworven, het mag niet in naam van het principe van de primauteit van de politiek in verdrukking worden gebracht;
- er is behoefte aan een akkoord tussen de gesprekspartners tot regeling van de procedures van overleg en tot regeling van de geschillen in noodsituaties;
- in de loop van het na-corona tijdperk bedreigen ingrijpende maatregelen de structuur en de werking van het bedrijfsleven uit de voor-corona tijden zoals herstructureringen, bedrijfssluitingen, collectieve en individuele ontslagen e.a. Het is aangewezen dat de overheid samen met de sociale gesprekspartners een Nationale Arbeidsconferentie zou inrichten ten einde voor deze problemen de nodige algemeen geldende afspraken te maken en zo te vermijden dat de individuele werknemer in een zwakke positie met zijn werkgever moet onderhandelen.

Maxime Stroobant is em. prof arbeidsrecht VUB. Gew SPa senator en gew. voorzitter Beheerscomité Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening.

20/5/2020

XXXXXXXXXXXXXX

IV- OVER DE CORONACRISIS EN DE KLIMAATPROBLEMATIEK

7- DE VER-VAN-MIJN-BED-SHOW: DE CORONACRISIS IN HET LICHT VAN DE KLIMAATVERANDERING

Marc Van Molle

Op het ogenblik dat deze beschouwingen worden neergeschreven heeft het coronavirus de wereld in zijn greep. Tal van landen verkeren in een complete lockdown, enkele zijn de maatregelen aan het afzwakken. Reizen is niet meer toegestaan. Publieke manifestaties worden verboden. Elkaar begroeten doen we best vanop afstand. In gans de wereld kleuren de beurzen dieprood. Er wordt gevreesd voor een nieuwe wereldwijde financiële en economische crisis zoals in 2008 (of erger).

In ons land zijn er momenteel meer dan 9000 doden door het virus, wereldwijd zijn er meer dan 300000 sterfgevallen als gevolg van coronabesmetting.

Wereldwijd sterven dagelijks 20 tot 30.000 mensen door gebrek aan zuiver water! Jaarlijks sterven 2 miljoen kinderen jonger dan 5 jaar door gebrek aan zuiver water! In de Minst Ontwikkelde Landen wordt kindersterfte voor 30 tot 50% veroorzaakt door een gebrek aan zuiver water! Wereldwijd zijn

80% van alle ziektegevallen te wijten aan een gebrek aan zuiver water, goede sanitaire voorzieningen en hygiëne.

Vandaag leven 3,6 miljard mensen (nagenoeg de helft van de wereldbevolking) in een gebied dat onderhevig is aan waterschaarste tijdens ten minste 1 maand per jaar. Tegen 2050 zou dat aantal kunnen oplopen tot 4,8 à 5,7 miljard mensen!

De toenemende vraag naar water zal zich hoofdzakelijk situeren in landen in ontwikkeling of met een expanderende economie. Landbouw zal de grootste verbruiker van water blijven, en ook de grootste verspiller en vervuiler. Maar het toenemend huishoudelijk verbruik evenals de groeiende vraag in de industrie zullen eveneens de druk op het waterverbruik doen toenemen.

Daarbij merken we een toename van het aantal regio's die te kampen zullen krijgen met meer uitgesproken droge periodes tijdens het jaar, terwijl de landen die vandaag reeds te kampen hebben met uitgesproken droogtes in de toekomst alleen maar droger zullen worden.

Een verontrustende vaststelling als men weet dat vandaag reeds 1,8 miljard mensen leven in gebieden die getroffen worden door bodemdegradatie, desertificatie en droogte. Gemeten in termen van mortaliteit en socio-economische impact (per capita Bruto Nationaal Product - BNP) vormen bodemdegradatie, desertificatie en droogte op de dag van vandaag de ernstigste 'natuurramp' ter wereld!

Volgens de OESO zal tegen 2050 niet minder dan 40% van de wereldbevolking leven in een omgeving met sterke waterstress! Een VN-analyse van 2015 stelt dat een gemiddelde temperatuurstijging van 1,2 tot 1,9°C volstaat om het aantal ondervoede mensen in westelijk Afrika te doen toenemen met 95% tegen 2050! Afrika in zijn geheel zal tegen 2050 slechts kunnen voorzien in 13% van zijn eigen voedselbehoefte! Voor elke graad die de aarde warmer wordt, ziet een bijkomende 7% van de wereldbevolking zijn hernieuwbare hoeveelheid zoet water verminderd met 20%.

Duizelingwekkende cijfers verwijzend naar een keiharde realiteit, die evenwel geen voetnootje waard is in onze media. De meeste landgenoten, de meeste Europeanen, de meeste mensen in de welvarende geïndustrialiseerde wereld maken zich nauwelijks zorgen over water. Het is een 'ver-van-mijn-bed-show'! Het is niet besmettelijk. Het zal ons niet overkomen. Het is niet ons probleem.

Maar is dat ook zo? Elke Belg verbruikt meer dan tweemaal zoveel water dan de gemiddelde wereldburger. Zelf beschikken we over onvoldoende water om aan die consumptie te voldoen: twee derde van ons waterverbruik voeren we in. Die invoer komt voor bijna 40% uit landen die getroffen worden door een gemiddelde tot hoge waterschaarste! We voeren katoen in uit India en Bangladesh. In die landen zorgt de teelt van katoen in de industriële landbouw voor een extreem hoog waterverbruik. Nochtans heerst er reeds een ernstige waterschaarste. De eerste slachtoffers zijn de lokale landbouwers die onvoldoende water ter beschikking hebben voor hun eigen en de lokale voedselproductie.

Door ons consumptiepatroon maken we de toestand in deze landen alleen maar erger!

Onze import komt uit landen met zowel fysische als economische waterschaarste. De fysische waterschaarste wordt veroorzaakt door klimatologische omstandigheden die zorgen voor geringe hoeveelheden neerslag gedurende grote delen van het jaar of zelfs gans het jaar door. Zelfs hier kunnen we moeilijk onze kop in het zand steken. De invloed van de geïndustrialiseerde landen op de klimaatsverandering is vele malen groter dan deze van de ontwikkelingslanden. Door minstens de klimaatdoelstellingen van Parijs te halen zal de fysische waterschaarste minder snel toenemen. Daarnaast kunnen we ervoor zorgen dat de technologische ontwikkelingen die in geïndustrialiseerde

landen werden gerealiseerd ook daadwerkelijk beschikbaar worden in ontwikkelingslanden. Denken we op de eerste plaats aan technologieën op het vlak van ontzilting, zuivering van afvalwater, hergebruik van afvalwater en waterbesparende irrigatietechnieken.

Zelfs in landen waar er een overvloed aan water is (en waar dus geen fysische waterschaarste heerst) kan een groot deel van de bevolking geen toegang hebben tot water als gevolg van economische factoren (gebrek aan waterinfrastructuur, aan waterzuivering, aan drinkbaar water). Men spreekt dan van economische waterschaarste. Ook hier kunnen we ons 'druppeltje' bijdragen. De voornaamste oorzaak van de economische waterschaarste is het gebrek aan investeringen in de watervoorziening door de overheid.

Soms is dat te wijten aan de schaarse financiële middelen die de overheid ter beschikking heeft. Hier dient de internationale gemeenschap voldoende grote inspanningen te leveren om zowel de financiële als de technologische middelen te verzekeren om de watervoorziening in orde te krijgen.

Soms speelt de corruptie van diezelfde overheid een belangrijke rol: zelfs in landen met een grote rijkdom aan economische waardevolle grondstoffen die over gans de wereld geëxporteerd worden zijn er onvoldoende middelen om de bevolking toegang te geven tot zuiver water. Ook hier kunnen internationale instanties voor ondersteuning zorgen op financieel en technologisch vlak. Maar dat zal niet helpen indien er geen drastische maatregelen genomen worden tegen de corruptie. Daarbij is het belangrijk om niet alleen te focussen op de gecorrumpeerden binnen de lokale overheden, maar ook actief op te treden tegen de corrupteerder! Deze laatsten zijn dan op de eerste plaats te vinden in de grote multinationals die instaan voor het leegroven van de natuurlijke rijkdommen van deze landen. Het betreft dan zeker niet alleen goud, koper, kobalt, ... Maar ook water behoort tot deze natuurlijke hulpbronnen en wordt door de grote multinationale agro-industrie gebruikt voor de export van tal van gewassen waaronder katoen, soja, koffie, enz.!

In ontwikkelingslanden is de watervoorziening meestal in handen van de privésector. Dit heeft alleen maar geleid tot een ondermaatse dienstverlening. De toegang tot veilig water is er beperkt tot diegenen die het kunnen betalen.

Water is een mensenrecht! Iedereen moet toegang hebben tot veilig water! Die toegang moet betaalbaar zijn voor iedereen. Het voorzien van de basisbehoefte aan water is een plicht voor de overheid. Wat verstaan we dan onder 'basisbehoefte'? Op de eerste plaats veilig drinkwater en daarnaast water voor de landbouw om te voorzien in de basisvoedselvoorziening van elkeen. De rol van de privésector in de watervoorziening dient beperkt te blijven tot het commercieel gebruik van water: wanneer winst gemaakt wordt via het gebruik van water, moet ook een eerlijk deel van die winst gaan naar de watervoorziening. In deze kan de privésector, maar ook de overheid, participeren in de watervoorziening.

Heel af en toe kan water ook bij ons voor ongerustheid zorgen, zoals de afgelopen twee jaar, toen de droge zomers zorgden voor restricties bij het besproeien van het gras in de tuin. Veel verder ging het niet. Het probleem blijft een 'ver-van-mijn-bed-show'! Of misschien toch niet.

In 2015 werd Europa geconfronteerd met een stroom van meer dan 1 miljoen migranten en vluchtelingen. De meeste vluchtelingen kwamen uit Syrië, Afghanistan en Irak. In mei 2017 waarschuwde de Duitse regering dat 6,6 miljoen migranten en vluchtelingen wachtten om vanuit Afrika en het Midden-Oosten Europa binnen te komen. We weten allemaal dat er diepgaande politieke gevolgen waren/zijn in Europa.

Deze langdurige migratiecrisis, die zich vandaag herhaalt, wordt gedeeltelijk gedreven door waterschaarste. Aan de basis van de conflicten die zich afspelen in het Midden-Oosten en in Noord-Afrika ligt niet rechtstreeks een gebrek aan water. Het watertekort maakt de situatie alleen maar erger en onleefbaarder. Studies van asielaanvragen voor 157 landen in de periode 2006–2015 tonen aan dat uitgesproken droogteperiodes de waarschijnlijkheid van gewapende conflicten hebben.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

8-WAAROM HET CORONAVIRUS HET KLIMAATDEBAT NIET OP DE PAUZEKNOP MAG DRUKKEN, MAAR EERDER EEN “WAKE-UP CALL” IS.

Monique Van Lancker

Door de wereldwijde uitbraak van het coronavirus als pandemie, zal het jaar 2020 wellicht één der mijlpalen in de geschiedenis betekenen. Volgens de bekende visionair Yuval Noah Harari is de coronacrisis de grootste van de huidige generatie. Deze grondige gezondheids crisis kent een ongeziene en thans nog onvoorspelbare ontwrichting van de economie en de samenleving, en dit op wereldvlak. Volgens de huidige voorspellingen zal de economische schokgolf veel groter zijn dan die na de financiële crisis in 2008, de term “economische coronatsunami” circuleert. De nationale en internationale overheden hebben hierop vlug maar soms verdeeld gereageerd. Vandaag worden hulpprogramma’s van nooit geziene omvang goedgekeurd.

Via de media worden we m.b.t deze coronacrisis dagelijks overspoeld met cijfers, grafieken, algoritmen maar ook met evoluerende opinies van de wetenschappers over oorzaken en gevolgen. De beleidsmensen nemen de noodzakelijke maatregelen voor de bevolking op basis van raadgevingen van deze wetenschapsmensen.

De ernst en hoogdringendheid van voornoemde crisis hebben andere maatschappelijke problemen op de achtergrond geplaatst, waaronder niet het minst de klimaatcrisis. De opeenvolgende klimaatconferenties in verschillende werelddelen met zeer wisselend succes, alsook de mobilisatie van duizenden jongeren in de hele wereld ten gunste van het klimaatdebat, staan nog fris in ons geheugen. De Europese Unie heeft begin december 2019 een Green Deal opgesteld met als belangrijkste doelstelling, een klimaat neutrale economie te bereiken tegen 2050. En toen kwam de bliksem van Corona! Zo dreigt het klimaatdebat momenteel geen prioriteit meer te zijn maar dit is een onmetelijke vergissing.

Inderdaad de Coronapandemie en de klimaatnoodtoestand vormen beide een existentiële bedreiging voor Europa en de wereld. Doch er is meer, in beide gevallen is er een wetenschappelijke consensus over de ernst maar werden de waarschuwingen aan de overheden, helaas door deze te weinig opgevolgd. Verder zijn er gemeenschappelijke oorzaken vooral door de ongebreidelde inmenging van de mens op de natuur. Voor de klimaatproblematiek is dit reeds uitgebreid aangetoond door deskundigen. Wat betreft de pandemiecrisis onderzoekt WWF in een recent rapport “ De vernietiging van de natuur en de opkomst van pandemieën”⁶, de oorzaken van de Covid-19 pandemie. Het beschrijft het verband tussen enerzijds de vernietiging van natuurlijke ecosystemen,

---

⁶ *The loss of nature and the rise of pandemics*, WWF International, 2020.

de grootschalige vernieling van tropische wouden, de handel in wilde dieren en anderzijds het verschijnen en verspreiden van besmettelijke ziekten. Het rapport geeft ook aan hoe we de gezondheid van de mens beter kunnen beschermen door de biodiversiteit te verhogen.

Door de groei van het aantal vliegtuigreizen heeft het virus aan een niet geziene snelheid wereldwijd mensen kunnen besmetten. De industriële landbouw met intensieve veeteelt en met plantages hebben ook de plaats ingenomen van natuurlijke ecosystemen.

Op korte termijn heeft de coronacrisis met zijn “lockdown” maatregelen de luchtvervuiling sterk doen afnemen. De broeikasgassen zullen in België waarschijnlijk dit jaar 8% lager liggen dan voorzien. Inderdaad de luchtvaart ligt vrijwel plat, het autoverkeer neemt sterk af, cruiseschepen liggen aan wal. Kantoorruimtes, handelszaken en klaslokalen worden niet meer verwarmd. Veel fabrieken en infrastructuurwerken liggen stil. Doch dit is maar tijdelijk, bij het terug opstarten van de economie en het maatschappelijk leven zal deze daling snel ongedaan worden gemaakt als we terug naar “business as usual” gaan.

Maar is dit niet het momentum om in de periode na Corona, de gigantische bedragen als noodzakelijke steun of directe investeringen in de economie, te heroriënteren naar duurzaamheid en lokale industrie, waaronder maakindustrie. Het motto “de economie is er ten dienste van de mens” dient meer nagestreefd.

Staatssteun voor luchtvaartmaatschappijen kan gekoppeld worden aan strengere emissievoorwaarden. Subsidies voor fossiele brandstoffen kunnen eindelijk uit gefaseerd worden nu de olieprijsen zo laag zijn. Maatschappelijke veranderingen in hoe we werken, handel drijven en reizen als gevolg van de coronamaatregelen, kunnen een structurele impact hebben op onze uitstoot. Veel organisaties ontdekken nu hoe om te gaan met thuiswerken, online vergaderen of bijscholing op afstand. De keerzijde van globalisatie werd pijnlijk blootgelegd. Het besef dat we van veel essentiële goederen afhankelijk zijn van fragiele productielijnen aan de andere kant van de wereld, kan tot meer lokale productie leiden. Kan de coronacrisis ook niet de resetknop zijn voor de toeristische sector? Zorgt de gedwongen pauze voor een duurzaam en minder gehaast toerisme? Er leefde al het gevoel dat het niet meer zo kon doorgaan. Het aantal buitenlandse reizen groeit spectaculair, maar het succes heeft een bittere keerzijde. Steden als Barcelona, Venetië en Dubrovnik verzetten zich tegen de overlast van het massa toerisme, o.a. ten gevolge van het “cruisefenomeen”.

Besluit

Men mag zeker niet uit het oog verliezen dat de ecologische transitie moet samengaan met een uitgesproken sociale dimensie want enkel zo kan een breed draagvlak worden gecreëerd. De gele hesjes maakten duidelijk dat het klimaatvraagstuk ook een verdelingsvraagstuk is. Naar wie gaan de opbrengsten en wie draagt de kosten.

Voornoemde bekommernis van rechtvaardigheid wordt heden nog versterkt door de grote economische schade die de coronacrisis aanricht. Talrijke faillissementen en hoge werkloosheid zullen de armoedecijfers die in België reeds hoog liggen, nog doen stijgen.

Een sociaal-ecologisch pact dringt zich op. Zo moet de ongelijkheid in het algemeen teruggedrongen worden door een meer progressief en eenvoudiger belastingstelsel, een sterkere sociale zekerheid en de loonongelijkheid niet te laten toenemen.

Bij de heropstart van het economisch en maatschappelijk leven dient aldus ingezet op de transitie naar een meer rechtvaardige en duurzame samenleving. Dit met het motto “Never allow a crisis to go to waste” indachtig.

Monique Van Lancker

20/5/2020

Lid raad van bestuur Masereelfonds Nationaal en Vilvoorde
Economiste

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

V- TE RAADPLEGEN

9- Nuttig te raadplegen documenten

- Brown, A. & Matlock, M.D. (2011): *A Review of Water Scarcity Indices and Methodologies*, The Sustainable Consortium, White Paper #106, 21.
- Chomsky N., *De essentiële Chomsky*, Berchem, Uitg. EPO, 2014, 373 p.
- De Grauwe P., *De limieten van de markt. De slinger tussen overheid en kapitalisme*, Tielt, Uitg. Lannoo nv, 2014, 236 p.
- Piketty Th., *Capital et idéologie*, Parijs, Ed. Seuil, 2019, 1199 p.
- Stiglitz J.E., *Le triomphe de la cupidité*, Mayenne, LLL, 2010, 474 p.
- Vandervelde E., *Het socialisme tegen de staat*, Brussel, Uitg. Instituut E. Vandervelde, 1949, 178 p.
- Vladimir Smakhtin (2020): *Coronavirus and Water Pandemics: Doing the Math*. - United Nations University - Development and Society.
- Vignesh Sridharan e.a. (2020): *If climate change is the shark, then water is its teeth*. - Nature Research Sustainability.
- UNDP, *Covid-19 and human development: assessing the crisis, envisioning the recovery*, 2020

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ONDERNEMEN GEBEURT DUURZAAM EN MAATSCHAPPELIJK VERANTWOORD

SENAAT

DE BELGISCHE GRONDWET

Gecoördineerde tekst
van 17 februari 1994

Art. 22

Ieder heeft recht op eerbiediging van zijn privé-leven en zijn gezinsleven, behoudens in de gevallen en onder de voorwaarden door de wet bepaald.

De wet, het decreet of de in artikel 134 bedoelde regel waarborgen de bescherming van dat recht.

Art. 23

Ieder heeft het recht een menswaardig leven te leiden.

Daartoe waarborgen de wet, het decreet of de in artikel 134 bedoelde regel, rekening houdend met de overeenkomstige plichten, de economische, sociale en culturele rechten, waarvan ze de voorwaarden voor de uitoefening bepalen.

Die rechten omvatten inzonderheid :

1° het recht op arbeid en op de vrije keuze van beroepsarbeid in het raam van een algemeen werkgelegenheidsbeleid dat onder meer gericht is op het waarborgen van een zo hoog en stabiel mogelijk werkgelegenheidspeil, het recht op billijke arbeidsvoorwaarden en een billijke beloning, alsmede het recht op informatie, overleg en collectief onderhandelen;

2° het recht op sociale zekerheid, bescherming van de gezondheid en sociale, geneeskundige en juridische bijstand;

3° het recht op een behoorlijke huisvesting;

4° het recht op de bescherming van een gezond leefmilieu;

5° het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing.

Het Masereelfonds, vernoemd naar [Frans Masereel](#), is een [Vlaamse](#) culturele [non-profitorganisatie](#). Het Masereelfonds is een progressieve en linkse organisatie die met een kritische blik deelneemt aan maatschappelijke debatten, activiteiten houdt rond actuele thema's, vormingen aanbiedt, kunst promoot en bijdragen uit de menswetenschappen populariseert. Het Masereelfonds hoort thuis in het linkse middenveld van de vakbonden, de milieubeweging, de vredesbeweging, de vele organisaties en actiegroepen voor sociale en economische gelijkheid. Het fonds geeft ook elke drie maanden haar eigen tijdschrift uit, [Aktief](#).

Samenstelling van het bestuur Mf Vilvoorde

Walter Foulon, em.prof VUB, Tia Mercy, BRT en docente RITS, Gustave Nys, ambtenaar, Maxime Stroobant, em. prof VUB, Roos Van Droogenbroeck, kleuterleidster, Monique Van Lancker, gew. assistente VUB, Koen De Visscher, medewerker Mf nationaal.